

TEPTANJE ČLOVEKOVIH PRAVIC IN NETRANSPARENTNOST

VPRAŠANJE: Zakaj so človekove pravice pomembne za Svetovno banko?

ODGOVOR: Obstaja vse več raziskav razvojnih strokovnjakov, ki kažejo, da obstaja povezava med človekovimi pravicami in razvojem ter da številni razvojni partnerji človekove pravice čedalje bolj vključujejo v svoje programe. Človekove pravice poosebljajo vrednostne zaveze, ki nimajo enotne razlage. Koncept univerzalnosti, na katerem temelji mednarodni okvir človekovih pravic, je zapleten, zato ga je treba presojati skozi napredne izraze in razlagati glede na sedanji pravni, politični in zgodovinski kontekst. Svetovna banka mora opraviti analitično delo, da preuči, kako se človekove pravice prilegajo ustavnemu okvirju in kakšen pozitiven prispevek bi lahko naredile v razvojnem procesu. Čeprav Svetovna banka ni institucija za uveljavljanje človekovih pravic, lahko igra spodbujevalno vlogo pri tem, da se njeni člani zavedo svojih obveznosti glede človekovih pravic.

SVETOVNA BANKA, VPRAŠANJA IN ODGOVORI O ČLOVEKOVIH PRAVICAH¹

“Svetovna banka vsako leto plača več deset milijard dolarjev za podporo razvojnih prizadevanj po vsem svetu. Mora pa ustaviti spodkopavanje svojih prizadevanj in se prepričati, da ne prispeva k zlorabam človekovih pravic.”

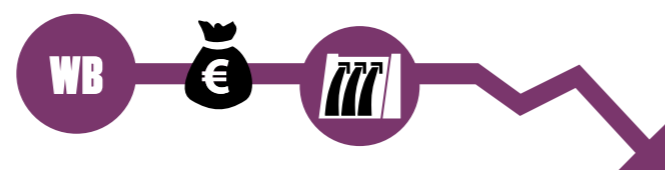
JESSICA EVANS, VIŠJA ODVETNICA NA PODROČJU MEDNARODNIH FINANČNIH INSTITUCIJ PRI HUMAN RIGHTS WATCH²

V svojih raziskavah je Svetovna banka sama ugotovila, da med obsegom in kakovostjo sodelovanja javnosti ter uspehom razvojnih projektov obstaja povezava. Poročilo banke iz leta 2011 navaja, da takrat, ko je okolje spodbudno za delovanje civilne družbe, razvojne iniciative prinašajo boljše rezultate. Kljub temu pa Svetovna banka pogosto zanemari svoje lastne standarde za sodelovanje in odgovornost. Še huje: velikokrat se zgodi, da ne zaščiti tistih, ki teptanje človekovih pravic naznanijo uradnikom

Svetovne banke (v enem od teh primerov so nekaj tednov po obisku inšpekcije iz Svetovne banke vladni varnostniki zaprli osebo, ki je inšpektorjem prevajala, in zasegli računalnik s podatki o ljudeh, ki so se pogovarjali z inšpekcijo, banka pa je kljub temu vladi kmalu po dogodku odobrila novo posojilo)³.

Iz razvojne perspektive je zato zaskrbljujoče, da veliko vlad po svetu sistematično omejuje in zatira delo predstavnikov lokalnih skupnosti, novinarjev ali nevladnih organizacij. Veliko vlad želi nasprotovanje zatreti, da bi preprečile in kaznovale politično sodelovanje ter utišale neodvisne glasove, ki so kritični do dela vlad na razvojnem področju. Takšno ravnanje ljudi odvrne od sodelovanja pri odločanju, javnega nasprotovanja projektom, ki bi lahko uničili njihova življenja ali kršili njihove pravice, ali pritožb na neučinkovite in negativne razvojne iniciative⁴.

Slovenija na tem področju ni izjema. Doma lahko naštejemo kar nekaj primerov, ko je bil glas javnosti in lokalnih skupnosti utišán in preslišán⁵, v tujini pa je bila prav tako nekajkrat del tovrstnih projektov. Posebej zgovorni so primeri iz Bosne in Hercegovine, Črne gore in Makedonije, kjer so slovenska podjetja pripravljala načrte za energetske projekte (premogovnike in hidroelektrarne), nekatere od njih celo kot bilateralno razvojno pomoč Slovenije. Mnogim od teh projektov so lokalne okoljevarstvene organizacije in lokalne skupnosti jasno in glasno nasprotovale, kar pa jih ni ustavilo⁶.

PRIMER, KI ILUSTRIRA PROBLEM⁷

TVEGANJA ZA LOKALNE SKUPNOSTI V GRUZIJI, KORISTI ZA NEZNANGE

Gruzija ima zaradi svojih gorovij velik neizkoriščen potencial za pridobivanje elektrike v hidroelektrarnah. Na ta potencial so vrgli oko privatni investitorji, gruzijska vlada in mednarodne finančne institucije. Zato se trenutno načrtuje gradnja velikega števila jezov. Glede na to, da so potrebe po električni energiji v Gruziji že 85-odstotno zadovoljene, izvoz elektrike pa ni obdavčen, je pričakovati, da bodo te elektrarne koristile predvsem privatnim investitorjem, ne pa nujno tudi razvoju države. Doslej so hidroelektrarne prinašale le marginalne koristi za lokalne skupnosti, tveganja pa so velika.

Lokalne skupnosti niso zaščitene proti prisilnemu preseljevanju, saj zakonodaja ne naslavlja prisilne selitve zaradi infrastrukturnih projektov. Sistem za presojo vplivov na okolje v Gruziji ne deluje niti pri informiranju prebivalstva niti pri vključevanju javnosti v presojanje. Nejasen režim zaščite ne zagotavlja zaščite lokalnih skupnosti. Poleg grožnje za odvzem zemlje in prisilno preselitev se kmetje soočajo tudi z grožnjami za zmanjšan dostop do vode za namakanje, povečano tveganje za poplave in posledično s povečanjem prehranske negotovosti.

Najodmevnejši projekt je verjetno jez Khudoni. Za nekaj več kot 1 milijardo evrov bo z 200 m visokim jezom in 528 ha akumulacijskega jezera uničena bogata kulturna dediščina, 2000 ljudi pa bo prisilno izseljenih. Projekt je – tako kot drugi podobni

¹ <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTSITETOOLS/0,,contentMDK:20749693~pagePK:98400~piPK:98424~theSitePK:95474,00.html>

² <https://www.hrw.org/news/2013/07/22/world-bank-ducking-human-rights-issues>

³ <https://www.hrw.org/report/2015/06/22/your-own-risk/reprisals-against-critics-world-bank-group-projects>

⁴ <https://www.hrw.org/report/2015/06/22/your-own-risk/reprisals-against-critics-world-bank-group-projects>

⁵ Zelo zgovoren primer je projekt TEŠ 6. Več o dejavnostih pobud je na <http://www.umanotera.org/kaj-delamo/pretekle-kampanje-projekti/tes-6/>. Zgovoren primer je tudi Lafarge, več o dejavnostih na <http://www.ekokrog.org/>.

⁶ http://www.focus.si/files/programi/energija/2015/Slovene_companies_in_WB.pdf

⁷ <http://bankwatch.org/our-work/projects/hydropower-development-georgia>, <http://bankwatch.org/our-work/projects/khudoni-hydropower-plant-georgia>, <https://www.hrw.org/report/2015/06/22/your-own-risk/reprisals-against-critics-world-bank-group-projects>

projekti v Gruziji – podvržen geološkim tveganjem. Plazovi ogrožajo gore že brez gradnje jezov, le-ta pa tveganje še poveča. Poleg tega je regija Svaneti, kjer se nahaja elektrarna Khudoni, seizmično dejavno področje in uničenje jezov bi pomenilo poplavljenost velikih površin na zahodu Gruzije. Jezovi ogrožajo tudi biotsko raznovrstnost rek.

Velik del od 2000 ljudi, ki se bodo morali izseliti, je iz vasi Kaishi, ki bo izseljena v celoti (800 ljudi). Gre za revno vasico, kjer petina prebivalcev živi od socialne podpore, večina pa je odvisna od kmetijstva. Skupnost se boji, da bo preselitev le še poslabšala njihove življenjske razmere, zato skupaj z ljudmi iz cele regije organizira številne proteste. Namesto da bi držala s svojimi državljanji, je gruzijska oblast na proteste odgovorila s povečano prisotnostjo policije in ustrahovanjem. Minister, pristojen za energijo, je septembra 2013 pred javno obravnavo projekta ljudem pojasnil, da bo jez zgrajen ne glede na njihove proteste. Lokalna skupnost je ostala tudi brez 1500 ha zemlje, ki je bila tradicionalno v njeni lasti, vendar ni bila registrirana. Država je to zemljo podjetju Trans Electrica prodala za en dolar, lokalna skupnost pa o tem ni bila obveščena. Podjetje skupnosti ni obvestilo o vplivih projekta in ni predstavilo jasnega načrta za kompenzacijo zaradi selitve.

Dodaten problem predstavlja netransparentnost glede lastništva projekta. Lastniki podjetja, ki izvaja projekt, so neznani, podjetje pa je registrirano na britanskih Deviških otokih, ki so dobro znani kot davčna oaza. Predstavniki podjetja so državljani Indije in doslej niso razkrili podatkov o tem, kdo so lastniki podjetja. Neznani pa so tudi financerji projekta. Svetovna banka je s tehnično podporo sicer podprla izdelavo študije izvedljivosti, gruzijska vlada pa je vložila 24 % cene projekta, ne da bi za to dobila udeležbo v projektu. Koncesijska pogodba podjetja z gruzijsko vlado predvideva izvoz 91 % proizvedene elektrike (za kar Gruzija ne bo dobila niti centa od davkov, ker je izvoz obdavčen z davčno stopnjo 0 %), Gruzija pa bo odkupila le 133.9 milijonov kw/h (to ustreza štiridnevni porabi elektrike v Gruziji) v prvih desetih letih. Podjetje ne bo plačevalo za porabo vode. Nejasno lastništvo in čudni pogodbeni pogoji kažejo na to, da prebivalci Gruzije ne bodo deležni koristi od tega projekta.

PRIPOROČILA ⁸

Da bi se v prihodnje izognili projektom, ki kršijo pravico do sodelovanja javnosti, lahko Slovenija naredi naslednje:

- od finančnih institucij mora zahtevati, naj preprečijo ukrepe proti civilni družbi, predstavnikom prizadetih skupnosti ali drugih, ki sodelujejo pri razpravi, kritizirajo ali drugače izražajo mnenja ali pomisleke o financiranih projektih, obenem pa se odločno odzovejo na vse primere povračilnih ukrepov, vključno z javnim odzivom in posredovanjem v posebnih primerih, da bi tako prisilile vlade in podjetja, da ne uporabljajo takšnih ukrepov;
- zagotoviti je treba sodelovanje z vsemi zainteresiranimi strankami, in to v resnici, ne le kot obvezo oz. formalnost;
- usposobiti je treba osebe finančnih institucij, ki dela s pritožbami, da bo prepoznalo in ustrezno ravnalo v primeru povračilnih ukrepov oz. različnih vrst groženj;
- spoštovati je treba pravico do svobode izražanja, združevanja in mirnega zbiranja, ki omogoča tistim, ki so prizadeti zaradi projektov, da izrazijo zaskrbljenost in nezadovoljstvo;
- vlade držav je treba opozoriti, naj olajšajo dostop civilne družbe do odločanja o projektih in jim omogočijo neodvisno spremljanje in poročanje o projektih ter pomoč ljudem pri vlaganju pritožb;
- zahtevati je treba spoštovanje pravic domorodnih ljudstev, da svobodno podprejo ali zavrnejo projekt na svojem ozemlju, ter vlade zavezati, da to pravico javno zaščitijo z zakoni, politiko in prakso.

⁸ <https://www.hrw.org/report/2015/06/22/your-own-risk/reprisals-against-critics-world-bank-group-projects>

